

մէջը՝ Գետիկ, որ Գոշ Մխիթարի շինածն էր, եւ գտնուում էր Իւանէի պետութեան մէջ, հաւանօրէն գնելով Աւագից, ինչպէս Պոռն Խաղբակեանը՝ Վասակի որդին, գնել էր Այրից կամ Գեղարդայ վանքը դարձեալ նոյն իշխանից իւր կայքով ու կալուածներով(*): Այս մասին պատմում է Ումեկի միւս որդին Ճարը՝ Գետիկայ վանքի իւր մեծ արձանագրութեան մէջ:

Յուսով ողորմութեամբ Աստուծոյ եւ ճարս որդի պարոն Ումիկին, բոռն Ճարին, աշխարհաւ Մանսկերսացի յաշխարհախոյրքեան Ղաւրաւ Լուին ի քաղաւորութեան Վրաց Դեմետրի Բագրատունոյ իմ հայրն Ումիկ գնեալ եր գԳե-սիկ ի խո. կարմիր տուգասի. եւ ճարս գրեցի(?) զՀովս իւր սակն սահմանաւ ի դառն ժամանակի, որ հայրենիքն ածան եր եւ ոսկին քանկ. դո. կարմիր տուգաս, տուի Գետիկայ Աստուածածնին իմ հոգոյ տան յիշատակ անջնջելի իմ ծնողացն Ումիկին եւ Թագունոյ, ինձ եւ իմ որդեացն Արդուրին եւ իւր եղբարցն, առաջնորդութեամբ Ղասապ վարդապետին. եւ միաբանքս սահմանեցին զաւագ ե. շաքաք աւրն, եւ զասկի աւրն զամեն եկեղեցիս պատարագ որչափ մեկ կենդանի եւք, մեր ծնողացն յինի, եւ յնս եղից մերոց յաշխարհեւ, մեզ յինի: Արդ ով զայս գեղս հանել ջանայ յայս եկեղեցոյս կամ զիմ յիշատակն խափանե ով ոք եւ իցե, որ յինիցի ի ծննդոցն Ադաւայ, եղիցի նզովեալ, ԶԼԲ.» (**):

(*) Մեր «Խաղբակեանք»ին եր. 102: Ըստ Գանձակեցու Գետիկը Զարարեան եղբայրների, յատկապէս Իւանէի տէրութեան մաս էր ամբողջ կայքնի գաւառով (Ղուկ. հրատ. 204, 210, 242): Գրիգոր Տղայ Խաչենեցին, Աւագի տան կառավարիչը, նորանից գերեզմանատուն է խնդրում Գետիկայ վանքում. այս տեղեկութիւնը հաստատուում է եւ նոյն Գրիգորի մի արձանագրութեամբ նոյն վանքում (Ազգ. Հանդ. X. 28): Զաջուռ Խաղբակեանի դստեր վանեմու մի աւետարանը գրուած է «ի թուիս Հայոց: ՈԶԱ. ի գաւառիս կայենոյ ի գերահուչակ սբ. ուխտըս Գէտկայ ընդ հովանեաւ սբ. ածածնիս. եւ սբ. Լուսաւորչիս Գրիգորի. ձեռամբ մեղապարտ Ստեփանոսի յիշխանութիւն իշխանաց իշխանի աթարակ Իւանէի, եւ որդւոյ նորա Աւագին»: (Զեռագրաց յիշատակարանների մեր ժողովածուն, անսխալ): Ումեկի գնումը կատարուած պիտի լինի 1242 — 1250 թ. թ.: վերջին թուականը Աւագի մահուան տարին է:

(**) Զայ. Ա. 138: Շահի. Բ. 367: Բարխուդարեան, Արծախ. 350: Իս. Յարութիւնեան. Ազգ. Հանդ. X. 1903: Յարութիւնեան «ԽՈ»ի փոխարէն կարծում է «ԵՌ» պիտի լինի. նոյնպէս «գոդոս» փոխանակ «գոդոս»:

Այս արձանագրութեան համեմատ Ումեկեան տոհմը Մանսկերսցի էր, որ հակասութիւն չպիտի համարուի Ումեկի Կարինից հիւսիսային Հայաստան կամ Տըփլիս անցնելու իրողութեան. Ումեկն իբրեւ վաճառական հաստատուած էր Կարինում, երբ Թաթարներն արշաւեցին այդ կողմերը, բայց նա ծագումով Մանսկերսցի էր, նորա տոհմի տեղափոխութիւնն էլ կապուած այդ քաղաքի մի գաղթականական կամ տեղափոխական շարժման հետ: Մի ժամանակագիր յայտնում է, թէ «Ոկի» թուականին, «զկարս էառ Զաքարէ ի Տաճկաց, Հայերն ի Մանսկերսոյ եղան(*)»: Թուականն, ի հարկէ, սխալ է. Զաքարէն Կարսն առել էր աւելի վաղ՝ 1206—7 թ. ըստ Վարդանի եւ Օրբէլեանի նորագիւտ ժամանակագրութեան, իսկ արշաւանքը դէպի Կարին, երբ պարտուեցաւ Սեբաստիոյ սուլթանը Մուշի Առաքելոց յայտնի Տօնականի յիշատակարանի համեմատ, աւելի վաղ ՈՄ — ՈՄԱ. թուականին: Տարբաբանութեամբ մեզ անյայտ են այս գաղթական շարժման հանգամանքները եւ նրանց նոր հայրենիքի կամ բնակութեան վայրը, բայց անհաւանական չէ, որ Զաքարիայի արշաւանքի հետ էր կապուած նրանց տեղափոխութիւնը, եւ դոցանից մէկն էր Ապարաների Խաչարձանի կանգնող Ճարը, որ կարծում ենք նոյն պիտի լինի Ումեկի նոյնանուն հօր հետ. գուցէ եւ առանց դորան էլ վաճառականական յարաբերութեան մէջ Հայաստանի արեւելեան նահանգների եւ Վրաց տէրութեան հետ:

ՈՐՀԱՎ մեծ էր Գետիկի հետ կապուած կալուածների տարածութիւնը, չը գիտենք. բայց, հաւանօրէն բաւական ընդարձակ էր, բարձր արժէքից դատելով: Արձանագրութեան ճիշդ ընթերցանութեան համար ապահով չենք, քանի ձեռքի տակ չունինք լուսանկարչական պատկերը եւ անձամբ էլ չենք ստուգել այն, բայց հաւանական ենք համարում Իս. Յարութիւնեանի նկատողութիւնը, որով մօտեցած կը լինինք ժամանակակից ուրիշ գնումների արժէքին: Հէնց այս արձանագրութեան մէջ Ճարը գնում է մի ուրիշ գիւղ՝ վճարե-

(*) Շար. Սամուէլ Անեցու ժամանակագրութիւն, հրատ. Ա. Տէր Միքէլեանի. էջմ. եր. 147: